

Tragédia Rómov v čiernobalockých horách

Rómsky holokaust a jeho pamätné miesta

V tomto článku sa budeme venovať rómskemu holokaustu v Čiernom Balogu. Udalosti, o ktorých budeme hovoriť, sa odohrali koncom roka 1944. V tomto období sa ustupujúce nemecké vojská pokúšali zastaviť neodvratný pád Tretej ríše. Ani to ich nezastavilo pri vykonávaní nezmyselného zla.

Toto zlo je potrebné si pripomínať, vedieť o ňom a nezabúdať. A tak je potrebné konať preto, aby sme my, ľudia, nič podobné znova nedopustili. Hovorí sa, že história sa opakuje. A my sa pýtame: Je potrebné, aby sa opakovala?

Predohra k udalostiam z novembra 1944 v Čiernom Balogu

V októbri 1944 nemecké vojská postupne porážali povstaleckú armádu bojujúcu v Slovenskom národnom povstaní. Tá prechádzala na partizánsky spôsob boja. Časť povstaleckej armády ustúpila na sklonku povstania, koncom októbra, z Brezna do Čierneho Balogu.

25. októbra, tri dni pred koncom povstania, vyhodili partizáni do vzduchu most pri Brezne, ktorým sa cez rieku Hron prechádzalo do Čierneho Balogu. 26. októbra nemeckí vojaci vstúpili do Brezna. Keďže bol most ponad Hron nepoužiteľný, našli na Balog alternatívnu cestu od Hronca cez Hrončiansku dolinu. Partizáni a vojaci sa medzitým stiahli do okolitých hôr a dolín.

Následne nemecký Wehrmacht obsadil dedinu a 7. novembra ho vystriedali jednotky pluku SS Schill spolu s kolónou obrnených vozidiel. Pri svojom odchode z dediny Wehrmacht so sebou odviezol zhruba 40 zajatcov.

Pôsobenie jednotiek SS v Čiernom Balogu

Po svojom príchode si jednotky SS v počte zhruba 600 mužov zriadili veliteľstvo v budove pošty. Odtiaľ začali organizovať tvorbu súpisu obyvateľstva, aby odhalili ukrytých povstalcov. Okrem nastolenia poriadku v dedine sa nemeckí vojaci zamerali aj na prečesávanie okolitých lesov. Počas razíí v horách a dolinách postrieľali mnoho povstalcov. Zajatcov zas privádzali do budovy balockej školy, pričom sa medzi nimi nachádzali aj rasovo prenasledované osoby.

Balocké kopce, doliny, izbičky (koliby na samotách), horárne a rozsiahle lesy poskytovali množstvo úkrytov, s ktorými sa esesáci museli vyrovnávať. V okolí Klenovského Vepra a Fabovej hole sa začiatkom novembra 1944 preskupovali aj partizáni zo zväzku Stalin. V týchto oblastiach sa ich nachádzalo okolo tritisíc, čo nemeckým vojakom určite nepridávalo na istote. Skôr ich to nútilo vynakladať väčšiu snahu na likvidáciu akéhokoľvek prejavu odboja.

Partizáni boli aj vo viacerých balockých dolinách a nemeckým vojakom sa v podstate podarilo ovládnuť obec, ale nie jej kataster. Napriek tomu za pomoci obrnených vozidiel nemecké jednotky stále dorážali na odporcov.

Medzi zajatcov sa dostali aj Rómovia, ktorých nemeckí vojaci našli v okolí Tlstého javora. Miesto sa nachádza pri ceste smerujúcej z Balogu na Sihlu. Na Tlstom javore okupanti zavraždili niekoľko desiatok ľudí, pričom ich telá skončili v masovom hrobe. Viaceré zdroje uvádzajú pri počte obetí tejto udalosti rôzne čísla v rozmedzí od 25 do 39.

Nemeckí vojaci teda zastabilizovali situáciu, z osád vyhnali partizánov a čistili okolie. Zajatcov koncentrovali v miestnej škole. Miestnym sa však podarilo do školy prepašovať množstvo odevov, do ktorých sa zajatci prezliekli. Následne opustili budovu školy ako civilisti, ktorí zdanlivo do školy vošli s potravinami pre zajatcov. Takýmto spôsobom sa podarilo zachrániť okolo 250 ľudí.

Kruté vyvraždenie rómskych utečencov

14. novembra 1944 viedli nemeckí vojaci z Balogu výpad do oblasti Tlstého javora, Sihly a Obrubovanca, kde hľadali partizánov. V okolí Tlstého javora pritom objavili tábor rómskych utečencov. Tí sa v okolitých lesoch ukrývali po úteku z Neresnice, dnešnej časti Zvolena.

Vzdušnou čiarou je vzdialenosť medzi Neresnicou a Tlstým javorom 40 kilometrov. Ľudia v tomto tábore utekali pred nemeckými vojskami postupujúcimi zo západu v tuhej zime. Nakoniec však nešťastne padli priamo do ich rúk. Následne boli odvedení ako zajatci do priestorov balockej školy. Okrem nich sa tam nachádzalo aj niekoľko Židov a približne 500 povstaleckých bojovníkov.

Niektoré zdroje však uvádzajú, že nemecké jednotky so sebou Rómov priviedli už pri prvom príchode do Čierneho Balogu. Rovnako malo ísť o Rómov z Neresnice, konkrétne o 60 olašských Rómov, ktorí mali byť dva týždne väznení v miestnej škole. Následne ich mali 14. novembra popraviť. Túto informáciu nám ale vyvrátil respondent z Balogu, ktorý z rozprávania pamätníkov vedel, že Rómovia boli zajatí až pri Tlstom javore.

Podľa iných zdrojov však Rómovia boli zajatí 14. novembra a následne väznení v škole. 16. novembra mali byť vyvedení zo školy a rozdelení na mužov a ženy. Mužov zaviedli na koniec osady Vydrovo, kde ich pri ceste smerujúcej na Sihlu zastrelili.

Ženy a deti boli odvedené nad osadu Jergov, nad lúky Pavlovka do dolinky Repčul'a. Tam, ďalej od dediny, boli zatvorené do pastierskej koliby a upálené. Spolu toho dňa vyhaslo okolo 60 ľudských životov.

Títo ľudia síce mohli prísť do kontaktu s partizánmi či rôznymi utečencami, no objektívne sa ničím neprevinili. Išlo o absolútne zbytočnú a neľudskú krutosť nacistických vojsk uplatňujúcich rasovú teóriu v praxi. Samozrejme, z ich pohľadu išlo okrem prejavov fanatizmu aj o zastrašovanie miestneho obyvateľstva.

Po vykonanom vojnovom zločine nemeckí vojaci na ďalší deň prinútili ďalších Rómov, aby mŕtve telá pochovali. Tí tvrdili, že viacero tiel bolo nájdených zastrelených v okolí zhorenej koliby a mali javiť stopy po znásilnení. Nech už je to akokoľvek, nedá sa poprieť, že títo ľudia boli jednoducho zavraždení.

Niektoré zdroje spomínajú aj neobjasnenú udalosť v doline Štrbaô, ktorá sa nachádza neďaleko Repčule. V drevenej kolibe tu mali byť taktiež upálení rómski muži.

Perzekúciám sa nevyhla ani osada v oblasti Pustô. Tu už esesákom asistovali aj príslušníci Pohotovostných jednotiek Hlinkovej gardy. Chalupy v osade boli vypálené, no Rómom sa podarilo ujsť a zachrániť sa s tým, že útočisko našli u nerómskych obyvateľov obce. Osada a ich domovy však boli preč. Dnes v tejto oblasti na Pustom rómska osada znova existuje a Rómovia tu žijú.

Niektoré zdroje hovoria, že zabití Rómovia v Čiernom Balogu neboli z Neresnice, ale z Krupiny. Viac zdrojov však hovorí, že pochádzali z Neresnice. Rovnako o tom hovorí aj nápis na pamätníku tejto udalosti. Každopádne, medzi Neresnicou a Krupinou viedla cesta dlhá niečo cez 20 kilometrov a v skupine približne 60 ľudí mohli byť Rómovia ako z Neresnice, tak aj z Krupiny.

Ďalšie zdroje zas hovoria, že Rómovia boli popravení už 14. novembra bez toho, aby boli dva dni väznení v škole. V konečnom dôsledku po sebe okupanti zanechali spúšť v podobe 150 zabitých ľudí v Čiernom Balogu a okolitých lesoch.

Pluk SS Schill sa stal pre Rómov z Neresnice akousi osudovou slučkou. Práve tento pluk na konci októbra 1944 počas generálnej ofenzívy okupačných vojsk bojoval pri Svätom Antone a Žibritove v okolí Banskej Štiavnice. Z týchto oblastí postupoval smerom na Krupinu, odkiaľ už viedla priama cesta na Zvolen. Zvolen padol do rúk okupantov rovnako ako Brezno – 26. októbra 1944.

Rómovia, či už z Neresnice, Krupiny alebo priľahlého okolia, mohli začať pred nacistami utekať práve v tomto období, alebo skôr. Ak by Neresnicu opustili v deň obsadenia Zvolena, do 14. novembra, kým boli zajatí, by uplynuli prinajmenšom tri týždne. Teda minimálne tri týždne prežívali v zime na úteku v horách. Nanešťastie si ich esesáci „znova našli“ na území zo všetkých strán obkľúčenej Poľany, z ktorej sa dalo uniknúť len ťažko.

Nemci po svojom vyčíňaní 17. novembra opustili Čierny Balog dvoma smermi. Jeden prúd išiel na Brezno a druhý na Tisovec. Netrvalo dlho a v januári sa nemecké jednotky ustupujúce pred frontom do dediny pokúsili vrátiť. Domáci odboj však silnej presile kládol statočný odpor. Nemeckí vojaci viac Balog neobsadili.

O to sa zaslúžili aj sovietski partizáni, členovia 2. paradesantnej brigády armádneho zboru generála Ludvíka Svobodu, maďarskí vojaci pridávajúci sa na stranu partizánov, miestni obyvatelia a mnohí ďalší.

Pamätníky rómskeho holokaustu v Čiernom Balogu

V Čiernom Balogu tragické udalosti rómskeho holokaustu pripomínajú dva pomníky. Jeden starší z roku 1969 sa nachádza vo Vydrove. O jeho výstavbe rozhodlo miestne zastupiteľstvo a jedná sa o jeden z prvých pamätníkov na Slovensku, ktorý je venovaný rómskym obetiam nacistického vyčíňania.

Pamätník sa nachádza kúsok za poslednými domami v doline, vedľa hlavnej cesty. Odtiaľ je aj dobre viditeľný a dobre dostupný. Zároveň popri ňom prechádza náučný chodník. Ten vedie od cintorína v Čiernom Balogu do Lesníckeho skanzenu.

Z histórie pamätníka vieme, že okolo roku 1989 sa pri ňom otáčal vodič s nákladným autom V3S. Zapadol v blate a keď sa pokúšal auto dostať na pevný podklad, uviazal ho o pomník. Pri tomto nepremyslenom postupe bol pomník vytrhnutý a odvečený k ceste.

Následne obec požiadala o pomoc s opravou zamestnancov lesnej správy Krám. Tí zorganizovali malú brigádu a svojpomocne, bez nároku na odmenu, pomník znova osadili na jeho pôvodné miesto. V roku 2024 bol pamätník revitalizovaný.



Pamätník rómskeho holokaustu vo Vydrove

Zdroj: J. Medveď

Druhý pamätník sa nachádza mimo obývanej časti obce. Dá sa k nemu dostať poľnou a lesnou cestou, pričom k lokalite, na ktorej sa nachádza, neexistuje žiadne značenie. Pomník je v súčasnosti v ťažšie dostupnom, lesnatom teréne. Pokiaľ človek nemá vedomosť, kde sa nachádza a kde ho hľadať, nájsť sa mu ho podarí ťažko. My sme sa v rámci prípravy materiálov pre tvorbu tohto článku vydali na pamätník pozrieť. Úspešne sa nám to podarilo a keď už sme tam boli, pridali sme jeho polohu na Google Maps, čo by malo záujemcom uľahčiť návštevu. Je možné vyhľadať ho na mapách pod názvom: Pamätník rómskeho holokaustu – Repčul'a.

Stále však treba mať na pamäti, že sa pomník nachádza v mladom lesnom poraste bez udržiavanej či značenej cesty alebo chodníka. Tak to vyzerá ku dňu 2. 9. 2026.

Pomník bol postavený v roku 1999 na podnet Základnej organizácie Slovenského zväzu protifašistických bojovníkov. Zhruba pred desiatimi rokmi, teda okolo roku 2016, bol pomník poškodený pri ťažbe dreva a následne znovu obnovený.



Pamätník rómskeho holokaustu v Repčuli nad Pavlovkou, nad osadou Jergov

Zdroj: J. Medveď

Na oboch pamätníkoch je vidieť, že za deň tragédie rómskeho holokaustu označujú práve 14. november. O rovnakom dátume hovorí aj náučná tabuľa pri pamätníku vo Vydrove.

Perzekúcie Rómov na Slovensku

Prečo sa udalosti v Čiernom Balogu mohli udiť? Do vypuknutia SNP boli Rómovia obmedzovaní slovenským kolaboračným režimom rôznymi zákonmi, ktoré im znemožňovali žiť plnohodnotný život. Nesmeli napríklad kočovať, a tým pádom sa museli vzdať aj svojho tradičného živobytia a remesiel. Od vypuknutia SNP sa však moci v Slovenskom štáte naplno chopili radikáli a vychádzali okupačným vojskám v ústrety.

Nemecká armáda sa taktiež nikoho nepýtala na názor. Ich prioritou bolo čo najrýchlejšie potlačiť povstanie a zastrašiť obyvateľstvo. To sa im darilo aj vďaka udalostiam, aké sa odohrali u Jergov a vo Vydrove.

Do vypuknutia SNP boli Rómovia zgrupovaní do rôznych povinných pracovných útvarov. V rámci týchto útvarov sa podieľali na povinných prácach. Napríklad na budovaní železníc, tunelov, priehrad a ciest. V rokoch 1942 až 1943 takéto pracovné útvary stavali v blízkosti Čierneho Balogu cestu z Mýta pod Ďumbierom na Čertovicu.

Po tom, čo nemecká armáda viac-menej získala povstalecké územie pod kontrolu, začala rómsku problematiku oproti slovenskej vláde riešiť výrazne radikálnejšie. Napríklad 2. novembra 1944 vznikol v dubnickom tábore, tábore pre pracovné útvary, nový Zaisťovací tábor pre Cigánov. Ten už mal za úlohu zhromažďovať rómske obyvateľstvo, pričom v tábore vládli otrasné podmienky.

Od konca povstania sa okupačné sily neštítali temer ničoho. Na okupovanom území sa stali pánmi oni a mohli v praxi neobmedzene uplatňovať zvrátené rasové teórie. Rómovia boli na území Slovenska okrem Čierneho Balogu zlikvidovaní aj na ďalších miestach. Ich pozostatky pritom často skončili v masových hroboch.

Rómsky holokaust sa odohral aj v Žiari nad Hronom, Tisovci, Valaskej Belej, Iliji, Krupine, Slatine, Kremničke a Nemeckej. Na zvolenskom židovskom cintoríne boli zastrelení Rómovia z Dúbravy a Detvy. Vidíme teda, že Rómovia z Neresnice mali skutočne dôvod utekať a hľadať úkryt v horách.

Na nás dnes zostáva na tieto udalosti nezabudnúť a nedovoliť, aby sa niečo podobné zopakovalo. Pamätajme si aj to, že história sa opakovať nemusí.

Češť pamiatke obetiam rómskeho holokaustu.

Použité zdroje:

Elektronické a internetové zdroje:

JANAS, Karol. Perzekúcie Rómov na Slovensku v rokoch 1939-1945. Štúdia. Poskytnuté Múzeom SNP v Banskej Bystrici prostredníctvom mailu - wordový dokument.

Romano Kher – Rómsky dom. Holokaust Čierny Balog. Tragické udalosti Rómov v Čiernom Balogu. [online] Citované: 27. 8. 2026. Dostupné na: <https://romanokher.sk/encyklopedia/holokaust-cierny-balog/>

Rómska encyklopédia. Tragické udalosti Rómov v Čiernom Balogu. [online] Citované: 27. 8. 2026. Dostupné na: <https://amariluma.romanokher.sk/encyklopedia/holokaust-cierny-balog/>

Úrad vlády Slovenskej republiky: Úrad splnomocnenca vlády SR pre rómske komunity: Pamiatka rómskych obetí: Spomienka na tragédie v Čiernom Balogu a Zvolene. [online]

Citované: 27. 8. 2026. Dostupné na: <https://romovia.vlada.gov.sk/archiv-tlacovych-sprav/pamiatka-romskych-obeti-spomienka-na-tragedie-v-ciernom-balogu-a-zvolene/>

Knižné zdroje:

BERÁNEK, Matej. (2023): Prenasledovanie Rómov počas holokaustu. Bratislava: SNM – Múzeum židovskej kultúry v Bratislave. ISBN: 978-80-8060-545-2

KOVÁČIK, Peter, ŤAŽKÝ, Ladislav a kol. (2003): Čierny Balog. Forza, a. s. ISBN: 80-968475-3-8

MANIAK, Marcel. (2022): Partizánske a povstalecké obce na Slovensku. Poprad: TabitaArt. ISBN: 978-80-973804-2-7

RADUL, N. S. (1979): Blčiacie Rudohorie. Vydavateľstvo Osveta. ISBN: 70-090-79

ZEMKO, Ján. (1975): Čierny Balog. Partizánska obec v minulosti a dnes. Vydavateľstvo Osveta. ISBN: 70-035-75

Respondenti:

Š. Medved' st.

Š. Medved' ml.

Tlačové periodiká, noviny, brožúry:

ALBERTY, Július., KÁN, Matej., KORMIN, Vojtech., MIČKO, Peter., ŠMIGEL, Michal. (2004): Okres Zvolen. In: Spravodaj k 60. výročiu Slovenského národného povstania. HDK ObV-SZPB Brezno, Banská Bystrica, Zvolen.

S. B. (2025): Vyčíňanie príslušníkov bojovej skupiny SS Schill na Čiernom Balogu a v jeho okolí. In: Baločan – mesačník obce Čierny Balog [ročník XXXIII., číslo 11, november 2025, str. 8]

